

Nevyužívame dobré časy

Rozhovor vyšiel v časopise .týždeň (5.9.2016)

<http://www.tyzden.sk/casopis/34243/nevyuzivame-dobre-casy/>

Slovensko považuje za krajinu v zajatí oligarchov. Vládu viní z toho, že nedokáže využiť priaznivý ekonomický vývoj na vytvorenie rezervy na horšie časy. Nové dane a odvody nepovažuje za potrebné. Riaditeľ INEKO Peter Goliaš.

.na Slovensku ekonomika rastie, nezamestnanosť sa znižuje, reálne mzdy rastú a v dôsledku týchto priaznivých okolností sa dobre vyvíjajú aj daňové príjmy. Prečo chce v tejto situácii vláda zvyšovať dane?

Pretože nemá, respektíve nechce mať pod kontrolou výdavky. Keby ich mala pod kontrolou, dane by sa zvyšovať nemuseli a súčasná veľmi priaznivá ekonomická situácia by stačila na to, aby vláda znižovala deficit tak, ako mala naplánované.

.čo to znamená, že vláda nemá alebo nechce mať pod kontrolou výdavky?

Nemá ich pod kontrolou vtedy, ak výdavky rastú rýchlejšie, než bolo plánované. Vláda môže napríklad dlhodobo počítať s pomalším rastom výdavkov v zdravotníctve, ale realita je taká, že tieto výdavky sa prudko zvyšujú. Dôvodov môže byť viac, od starnutia obyvateľstva cez príchod nových drahších liečiv alebo technológií na trh až po neefektívne hospodárenie v nemocniciach. Čo je však ešte horšie, vláda často nechce mať výdavky pod kontrolou. To znamená, že vlastne chce míňať peniaze, ktoré by minúť nemusela. Tie najväčšie straty sú vo veľkých tendroch, kde podľa našich odhadov dochádza k plytvaniu v rádovo stovkách miliónov eur.

.neznamená tu slovo „plytvanie“ v skutočnosti skôr kradnutie?

Áno. (Ticho.) Plytvanie môže mať dve príčiny. Jednou je nekompetentná príprava projektov a druhou zámer. V tom druhom prípade ide naozaj o kradnutie.

.trúfate si odhadnúť, koľko peňazí sa vyplýtvá vinou nekompetentnosti a koľko sa úmyselne rozkradne?

Ono sa to niekedy ťažko oddeľuje. Nekompetentnosť manažmentu je totiž často spôsobená tým, že manažment je previazaný na politické strany. Nevylučujem, že časť plytvania je dôsledok zle nastavených motívácií – neraz som počul o tom, ako nemocnice obstarali niečo drahšie len preto, lebo boli lenivé zistiť si,

aké sú naozaj ceny na trhu a porovnať ich. Ale hlavným zdrojom plytvania sú podľa mňa politické nominácie a previazanie manažmentov s politickými stranami.

.takéto manažmenty potom rozhodujú v prospech politických strán, respektíve v prospech oligarchov v pozadí týchto strán? Takže na tom zarobia hlavne tí oligarchovia, ktorí potom časť z takto získaných peňazí odlejú do príslušnej straníckej pokladnice? Toto je ten základný mechanizmus?

Toto je problém, s ktorým zápasí celý svet a zápasil s ním počas celej histórie. Hovorí sa tomu železný zákon oligarchie. Tí, ktorí majú moc, sa ju budú snažiť upevniť a využiť vo vlastný prospech. A budú to robiť – pokiaľ im v tom ostatní nezabránia – na úkor iných. Preto je veľmi dôležité, aby existovali inštitúcie, ktoré kontrolujú použitie moci. Pokiaľ kontrola z rôznych dôvodov nefunguje, tak je vysoké riziko, že ľudia, ktorí majú moc, túto moc zneužijú. Myslím, že na Slovensku sa to vo veľkej miere deje.

.na prvý pohľad to vyzerá tak, že nové dane a odvody sa týkajú najmä veľkých firiem ako poisťovne, banky alebo telekomunikačné firmy. Dotkne sa to aj bežných ľudí?

Pocítia to aj bežní ľudia. Prvý dôvod je, že nové dane a poplatky tlačia na zvyšovanie cien produktov týchto firiem. Ak sa zavedie mimoriadny odvod na poistenie, tak je veľmi pravdepodobné, že stúpne cena poisťiek. Ak sa osobitne zdania banky, tak je veľmi pravdepodobné, že si to budú kompenzovať zvyšovaním poplatkov. Ak sa zvýšia poplatky v jednotlivých odvetviach, tak je veľmi pravdepodobné, že tieto odvetvia to tiež budú zohľadňovať v cene svojich služieb. Ale to nie je všetko. Takéto zdanenie bude mať navyše negatívny vplyv na konkurenciu v dotknutých sektoroch, v dôsledku čoho pravdepodobne dôjde k odchodu menších firiem z trhu. To zhorší konkurenciu a súťaž na tomto trhu, čo v dlhodobom horizonte povedie buď k zhoršeniu kvality služieb pre klienta, alebo k ďalšiemu zvýšeniu cien. Prípadne k obidvom týmto veciam naraz.

.ale takto bežný človek asi neuvažuje. Na Slovensku, frustrovanom z nízkych miezd, ktoré zaostávajú za produktivitou práce, si ľudia skôr povedia, že ak investori profitujú z lacnej pracovnej sily a zisky odvádzajú do zahraničia, tak ich skasírujme aspoň na dani z dividend. Čo sa dá povedať na takýto argument?

Napríklad to, že najviac zdanené zisky jednoducho odídu preč a nebudú vykazované na Slovensku. Nadnárodné firmy si prispôbia účtovníctvo tak, aby nevykazovali veľké zisky tam, kde je veľké zdanenie. Zrušenie dane z dividend v roku 2004 znamenalo pre Slovensko veľkú konkurenčnú výhodu. Kombinovaná daň zo zisku a daň z dividend klesla vtedy na najnižšiu úroveň v OECD a Slovensko sa tak stalo veľmi atraktívne z hľadiska investorov. Aj preto prichádzalo na Slovensko tak veľa investícií. Znovuzavedenie dane z dividend môže zrušiť túto konkurenčnú výhodu a z dlhodobého pohľadu pribrzdiť náš ekonomický

rast.

.vláda chce okrem iného aj zdvojnásobiť osobitný odvod pre firmy v regulovaných odvetviach.

Tento odvod sa zaviedol v roku 2012 a mal trvať do roku 2016. Je v poriadku, ak sa odvod namiesto plánovaného zrušenia neplánovane zvýši?

Pokiaľ vláda hovorí, že chce osobitne zdaňovať regulované subjekty, tak to akoby popierala zmysel tej svojej regulácie. Veď regulácia má zabezpečiť, aby v týchto odvetviach neboli neprimerane vysoké ceny a tým pádom neprimerane vysoké zisky. Ak vláda povie, že sú tam neprimerane vysoké zisky, ktoré musíme špeciálne zdaňovať, tak vlastne hovorí, že zlyháva v regulácii.

.pred nejakým časom bol na Slovensku nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu Finn Kydland, ktorý vo svojich prácach poukazuje na dôležitosť dlhodobej predvídateľnosti a stability výšky daní a celkového nastavenia podnikateľského prostredia. Čo znamenajú návrhy nových daní a odvodov z tohto hľadiska?

No opäť len zníženie atraktívnosti Slovenska. Nikomu sa nechce investovať v krajine, kde je príliš veľké riziko častých a nepredvídateľných zmien daňových pravidiel. Krajínám, v ktorých je stále prítomná hrozba vyššieho zdanenia, sa budú dlhodobé investície vyhýbať.

.poisťovne majú platiť dvojnásobný osobitný odvod a k tomu ešte šesť percent z poistného. Menšie poisťovne tvrdia, že sú tak gniavené nízkymi maržami a čoraz prísnejšou európskou legislatívou, že ďalšie zatáženie zvýšených odvodov už nevydržia. Myslíte, že ide len o účelové ponosy alebo oprávnené sťažnosti?

To rýchlo uvidíme. Ak sa niektorá poisťovňa rozhodne zavrieť svoje pobočky na Slovensku, tak to neboli len účelové ponosy. Ja osobne predpokladám, že k tomu dôjde. Menšie poisťovne budú vytlačené a väčšie budú zvyšovať ceny. Tým, že slabšie firmy vytlačíte z trhu, prispievate k tvorbe akéhosi oligopolného prostredia, ktoré je nevýhodné z pohľadu klienta, z pohľadu spoločnosti.

.jednou zo zvyšovaných daní, ktorá sa asi nestretne s veľkým spoločenským odporom, je daň z tabaku. Ale nie je táto daň predzvesťou možného zavedenia takých vecí ako soda-tax alebo fat-tax, čiže dane zo sladených nápojov alebo dane z masných jedál?

Nebol by som vôbec prekvapený. Vláda aktívne hľadá, kde by čo zdanila, aby mala ešte vyššie príjmy a mohla ešte viac míňať na svoje priority, o ktorých sme už hovorili. Lenže ak teraz zvýši všetky možné dane, čo bude robiť v zlých časoch? Náš veľký problém spočíva v tom, že nevyužívame dobré časy na vytvorenie rezervy pre prípad krízy. Česi to robia, znižujú dlh pod štyridsať percent HDP a súčasne znižujú deficit na

nulu. My máme dlh stále nad päťdesiat percent HDP a trojpercentný deficit. Keď príde kríza – a tá môže prísť ľahko a nečakane – Česi budú mať vankúš, z ktorého budú môcť čerpať. My ten vankúš mať nebudeme, pretože si ho nevytvárame, takže budeme musieť zvyšovať dane. Ale kam ich budeme zvyšovať, ak ich zvyšujeme už teraz, keď to nie je nutné?

.asi jediná daň, ktorá sa bezprostredne dotkne mnohých ľudí, je registračná daň na autá. Pri nových autách by to malo byť až niekoľko tisíc eur. Čo spôsobí táto registračná daň?

Určite klesne motivácia kupovať a registrovať na Slovensku najmä drahé autá s väčším objemom motora. Toto nie je veľké opatrenie v tom zmysle, že daňový výnos z neho nie je veľký. A je tam zachovaný princíp progresivity, že čím drahšie auto, tým väčšia daň, takže toto nevnímam ako niečo problematické, ak sa neprekročí rozumná miera. Lenže tu už je tá miera dosť veľká.

.toto opatrenie je jedným z balíka takzvaných majetkových daní, čo je evergreen ministerstva financií. Ďalším by malo byť väčšie zdaňovanie nehnuteľností, ktoré sa vraj na ministerstve pripravuje. Viete, v akom je to štádiu?

To neviem, ale viem, že sa to pripravuje už roky. Faktom je, že na Slovensku sa dane z nehnuteľností využívajú menej ako v zahraničí. Naším odporúčaním – čiže odporúčaním INEKO – je zníženie priamych daní a kompenzácia príslušného daňového výpadku majetkovými daňami.

.lenže, ako poznáme túto vládu, tak si zoberú len polovicu tohto odporúčania, takže daň z príjmu zostane rovnaká a súčasne sa zavedie vysoká majetková daň.

To sa nedá vylúčiť. (Úsmev.)

.prečo sa Slovensku vlastne tak dobre darí, ak vláda robí zlú politiku?

Ekonomike sa darí, a to nielen u nás. Kvantitatívne uvoľňovanie Európskej centrálnej banky a ešte predtým vyhlásenie prezidenta ECB Maria Draghiho, že zasiahne v prospech členských štátov eurozóny, ak by došlo k problémom, upokojilo situáciu po kríze a následne došlo k akejsi konjunktúre. Začalo sa dariť veľkým krajinám, ako je Amerika a Nemecko, ktoré sú dôležitými partnermi Slovenska. Za hlavný dôvod toho pozitívneho skoku vo výbere daní na Slovensku však považujem to, že pred niekoľkými rokmi začalo byť na daňových úradoch systematicky odstraňované to, čomu hovorím „zajatie štátu“.

.čo myslíme pod zajatím štátu?

Keď som sa bavil s viacerými odborníkmi, prečo máme také vysoké úniky na DPH, tak mi hovorili, že to nie

je možné bez vedomia šéfov daňových úradov. Oni podpisujú tie vratky a jednoducho museli byť spriaznení s ľuďmi, ktorí kradli na daniach. Štát bol teda zajatý ľuďmi, ktorí profitovali na týchto únikoch. Na ministerstve financií aj vo vláde o tom museli veľmi dobre vedieť. A myslím si, že v určitom momente došlo k zásahu zo špičky štátu, že vláda prestala byť v tomto ohľade taká benevolentná.

.moment, ale veď to, čo teraz sledujeme v prípade kauzy Bašternák, rozhodne nevyzerá ako vyslobodenie štátu zo zajatia podvodov na DPH.

To bola realita v roku 2012, ja hovorím, že odvtedy sa to zlepšilo. A okrem toho, táto kauza je priamo previazaná s úzkou špičkou Smeru.

.čiže tvrdíte, že vláda začala byť pri výbere daní dôslednejšia, lebo potrebovala peniaze, ale to sa týkalo len ľudí, ktorí nekradli priamo pre nich?

Ja to poviem tak, že v priemere sa podľa mňa dôslednosť štátu zvýšila. Ale to neznamená, že sa zvýšila vo všetkých prípadoch.

.takže podľa vás sa utesnili diery príjmovej časti rozpočtu v oblasti výberu DPH. Sú ešte nejaké neutesnené diery, kde peniaze vo veľkom unikajú?

Veľké tendre.

.čiže doprava?

Nielen doprava. Aj IT sektor, aj veľké nákupy v nemocniciach, aj tendre v rezorte obrany. My v INEKO sme sa venovali najmä zdravotníctvu a začíname sa systematicky pozeráť na dopravu, kde vidíme veľké zlyhania. Ale je to problém všetkých veľkých tendrov. Tam unikajú peniaze v hodnote stoviek miliónov eur.

.medzi zlyhania v doprave, na ktoré INEKO upozornil, patrí výstavba druhej rúry tunelu Branisko. Aký je tam problém?

Riaditeľ Národnej diaľničnej spoločnosti vyhlásil, že výstavba druhej rúry Braniska sa stáva pre nich prioritou a chcú ju postaviť do roku 2022. Pretože inak vraj nebude tunel pre príliš hustú premávku spĺňať kritériá bezpečnosti. Zaujímalo nás, na čom sa zakladá takéto tvrdenie a zistili sme, že počítali s veľmi prudkým rastom premávky až do roku 2022. Vychádzali pritom z prudkého rastu v tomto roku, ktorý bol objektívnym dôsledkom dokončenia viacerých úsekov diaľnice D1. Premávka cez Branisko odrazu stúpila o nejakých dvadsať percent, ale to je jednorazová vec, ktorá sa už budúci rok nebude opakovať. Jednoducho preto, lebo na D1 nepribudnú ďalšie úseky. Ale oni si naplánovali, že každý rok bude stúpať doprava

rovnakým tempom. A to je buď úplne amatérsky postup, alebo zjavný podvod.

.a to určite nie je jediná problémová stavba v rezorte dopravy.

Samozrejme. My sme poukázali na ďalšie dva tendre diaľničných úsekov v okolí Čadce a v okolí Prešova, pri ktorých máme podozrenie, že boli s najväčšou pravdepodobnosťou zmanipulované. Alebo môžeme prinajmenšom konštatovať, že NDS postupovala pri vyhlásení týchto tendrov veľmi nevhodne. Vypísala tri veľké tendre v rovnaký čas a všetko nasvedčuje tomu, že uchádzači sa dohodli a vytvorili tri konzorciá, ktoré si tieto tri tendre rozdelili. Do každého tendra sa prihlásili vždy všetky tri konzorciá a jedno z nich, vždy iné, ponúklo najlacnejší variant. V dvoch prípadoch to naozaj vyhrali tieto najlacnejšie varianty, v treťom prípade im to nevyšlo, pretože sa prihlásil aj štvrtý účastník s lepšou cenou. Podľa našich výpočtov viedol takýto postup k predraženiu vo výške sto- až dvesto miliónov eur.

.posunuli ste tieto podozrenia Protimonopolnému úradu alebo orgánom činným v trestnom konaní?

Zatiaľ sme ich len zverejnili prostredníctvom blogu a prostredníctvom tlačovej konferencie. Ale zvažujeme oslovenie Protimonopolného úradu a Najvyššieho kontrolného úradu.

.aké stanovisko k tomu zaujala Národná diaľničná spoločnosť?

Od nich som priame vyjadrenie nepočul. Počul som len vyjadrenie pána Stromčeka, štátneho tajomníka ministerstva dopravy, ktorý vyhlásil, že cena štyridsať miliónov eur za kilometer diaľnice je úplne normálna a že v Európe existujú príklady s cenou aj za sedemdesiat miliónov eur za kilometer. My sme ho teda vyzvali, aby uviedol nejaké konkrétne príklady, a doteraz sme nijakú odpoveď nedostali. Tak sme si urobili vlastnú analýzu cien diaľnic v Európe a vyšlo nám podstatne menej ako tých štyridsať miliónov, a to aj pri ťažkých stavbách.

.na webovej stránke INEKO ste zverejnili kalkulačku, pomocou ktorej sa dá vypočítat', kedy Slovensko dobehne krajiny západnej Európy i ďalšie štáty sveta. Ale dobehne ich vôbec niekedy pri politike, aká sa u nás realizuje?

Je veľmi ľahko možné, že ich naozaj nedobehneme nikdy, a to z dvoch dôvodov. Jeden dôvod je, že čím bližšie sme tomu vyspelému svetu, tým ťažšie sa k nemu ďalej posúvame. Pretože už nestačí len kopírovať ich technológie a lákať ich investorov, už treba prichádzať aj s niečím novým, s niečím vlastným, schopným konkurencie. A druhý dôvod je, že Slovensko ešte stále nie je dobre fungujúca demokracia. Nám sa určite zatiaľ nepodarilo prelomiť ten železný zákon oligarchie. A toto je zásadný faktor, ktorý rozhoduje o tom, či krajina bude úspešná, alebo nie. Tam, kde sa to podarí, tam kde politici budú slúžiť verejnému záujmu, tam bude spoločnosť napredovať. Tam, kde budú politici slúžiť oligarchom, bude napredovanie oveľa pomalšie.

Na Slovensku dostávajú ľudia, ktorí v minulosti manipulovali tendre, vysoké verejné funkcie. Čiže nielenže nie sú postihnutí trestnoprávne, ale nie sú odsúdení ani morálne. Ale takto ten Západ ťažko dobehneme.

Peter Goliaš (39)

je riaditeľ Inštitútu pre ekonomické a sociálne reformy (INEKO). Vyštudoval Fakultu manažmentu Univerzity Komenského v Bratislave. Pracoval v agentúre SITA a tiež ako ekonomický redaktor denníka Pravda. V INEKO pôsobí od roku 2002. Venuje sa najmä analýzam štrukturálnych reforiem, oblastiam daní, dôchodkov, zdravotníctva a školstva. Riaditeľom INEKO je od roku 2010. Je ženatý a má dve deti.